

CZU 343.54

NOȚIUNEA ȘI NATURA SOCIAL- JURIDICĂ A EXPLOATĂRII SEXUALE A FEMEILOR ȘI COPIILOR

Iurie LARII,

doctor în drept, conferențiar universitar, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI

Oleg POHILĂ,

doctorand, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI

În ultimii ani, problema criminalității în domeniul exploatării sexuale a femeilor și copiilor a constituit subiectul mai multor lucrări și studii separate realizate de diferiți cercetători. Cu toate acestea, nu putem afirma că problema exploatării sexuale s-a dezvoltat teoretic în modul corespunzător. Înainte de toate, ar trebui să se acorde atenție faptului că, până în prezent, lipsește abordarea uniformă a noțiunii de „exploatare sexuală”. De asemenea, lipsește claritatea în ceea ce privește criteriile care reflectă esența acestui concept, precum și lista faptelor penale care conțin semnele exploatării sexuale. Prin urmare, respectivul articol științific urmărește clarificarea conceptelor menționate supra.

Cuvinte-cheie: exploatare sexuală, trafic de ființe umane, trafic de copii, prostituție, proxenetism, pornografie infantilă etc.

THE NOTION AND SOCIO-LEGAL NATURE OF SEXUAL EXPLOITATION OF WOMEN AND CHILDREN

Iurie LARII,

PhD, associate professor, Academy “Ștefan cel Mare” of MIA

Oleg POHILĂ,

PhD student, Academy “Ștefan cel Mare” of MIA

During the recent years the problem of criminality in the field of sexual exploitation of women and children has been the subject of several separate works and studies performed by different researches. Nevertheless, we cannot say that the problem of sexual exploitation has theoretically developed properly. First of all, attention should be paid to the fact that, to the present moment, there is no uniform approach to the concept of “sexual exploitation”. There is also a lack of clarity regarding the criteria that reflect the essence of this concept, as well as the list of criminal facts that contain the signs of sexual exploitation. Therefore, the respective scientific article presumes to clarify the concepts mentioned above.

Keywords: sexual exploitation, trafficking in human beings, child trafficking, prostitution, pimping, child pornography etc.

Introducere. Ideile conceptuale și dispozițiile specifice prevăzute în documentele juridice internaționale au fost și rămân a fi principala sursă de inspirație pentru dezvoltarea dreptului penal autohton și a cercetărilor științifice în domeniul prevenirii și combaterii fenomenului exploatării sexuale. Bazându-ne pe totalitatea ideilor umanitare pe care se fun-

damentează reglementările juridice internaționale ce se referă la contracararea exploatării sexuale a femeilor și copiilor, putem distinge principalul element care caracterizează esența socială și morală a acestui fenomen infracțional. De fapt, este vorba despre categoriile de infracțiuni, a căror complexitate, de regulă, este însoțită de scopul exploatării sexuale a fe-

meilor și copiilor.

În Codul penal al Republicii Moldova lista unor astfel de fapte infracționale se află în dispozițiile care prevăd răspundere pentru: traficul de ființe umane în scop de exploatare sexuală (art. 165 CP), traficul de copii în scopul exploatării sexuale, comerciale și necomerciale, implicării în prostituție sau în industria pornografică (art. 206 alin. (1), lit. a) CP), pornografia infantilă (art. 208¹ CP), recurgerea la prostituția practică de un copil (art. 208² CP), proxenetismul (art. 220 CP). De asemenea, Codul contravențional al Republicii Moldova sancționează la art. 89 practicarea prostituției, însă când este vorba despre categoriile de persoane care obțin venituri în urma prostituării altei sau altor persoane, atunci respectivele acțiuni se vor încadra în prevederile art. 220 Cod penal, constituind infracțiunea de proxenetism.

Prin urmare, este important de a clarifica trăsăturile comune ale acestor manifestări infracționale, fiindcă, deși sunt diferite după formă, fiecare regăsindu-se într-un articol separat al Codului penal, totuși în realitate faptele infracționale menționate mai sus sunt aceleași în esența lor socială și morală.

Metode și materiale aplicate. La elaborarea acestui articol a fost folosit materialul doctrinar-teoretic și normativ cu privire la infracțiunile de exploatare sexuală a femeilor și copiilor. De asemenea, cercetarea respectivului subiect a fost posibilă prin aplicarea mai multor metode de investigare științifică specifice teoriei dreptului și criminologiei: metoda logică, metoda analizei comparative, analiza sistemică, metoda studiului de caz etc. Totodată, au fost analizate lucrările savanților autohtoni, precum și materialele științifice ale doctrinarilor din străinătate.

Rezultate obținute și discuții. Constatările succinte făcute mai sus ne conduc spre esența juridică a exploatării sexuale, îndeosebi a traficului de ființe umane realizat în același scop. Dezvăluind conținutul acesteia, este necesar de a aborda și problema obiectului principal al atentatului criminal, a cărei protecție

este asigurată de normele dreptului penal. În cazul nostru este vorba despre libertatea persoanei (un caz particular fiind libertatea sexuală), care este și un element esențial al tuturor drepturilor omului.

Bazându-ne pe prevederile art. 25 din Constituția Republicii Moldova, putem vorbi despre inviolabilitatea libertății persoanei ca libertate în comportament, lipsită de orice constrângere fizică din exterior care poate crea obstacole pentru libera circulație a omului, fapt ce l-ar lipsi de posibilitatea de a acționa în orice domeniu al vieții conform propriei voințe. Aceste prevederi rezultă și din art. 3 al Declarației Universale a Drepturilor Omului, art. 9 din Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice și art. 5 din Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale.

Este necesar de menționat că fenomenul exploatării sexuale, îndeosebi prin prisma traficului de persoane, nu este altceva decât o formă a sclaviei moderne, prin care se încalcă prevederile art. 4 paragraful 1 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, adică sclavia și condiții similare de aservire. Acest fapt este bine argumentat de CtEDO (vezi cazul Rantsev versus Cipru și Rusia [1]) și, din aceste considerente, în prezent nu se mai pune problema dacă traficul de ființe umane este sau nu de domeniul art. 4 din CEDO.

Hotărârea în cazul menționat a constituit premisele instituirii unor obligații pozitive ale statelor de a elabora un cadru juridic adecvat și eficient, juridic și administrativ, de a lua măsuri de protecție și de a investiga traficul în cazul în care acesta s-a produs [2, p. 58].

Revenind la conceptul „libertate” în sensul menționat mai sus, constatăm că interpretarea acestuia se regăsește în lucrările mai multor autori [3, p. 43; 4, p. 52; 5, p. 1]. Cu alte cuvinte, libertatea este abilitatea unei persoane de a acționa independent și personal în conformitate cu interesele sale. Anume aceste valori fundamentale protejate de Constituție, în cumul cu alte acte juridice, împiedică acțiunile infractorilor implicați în exploatarea

sexuală a femeilor și copiilor.

Mai exact, este vorba despre formele socialmente periculoase de încălcare a normelor de comportament din sfera relațiilor sexuale acceptate de societate, a principiilor și ordinii tradiționale a respectivelor relații sau, cu alte cuvinte, a contactului sexual în general. Despre aceasta, autorul V. Kovalenko menționează că, în ciuda tuturor transformărilor din domeniul valorilor sexual-erotice, există anumite principii imuabile ale contactului sexual, îndeosebi fiind vorba despre caracterul benevol și conștientizarea contactelor sexuale, neînfăptuirea unor daune de moralitate publică prin propriul comportament sexual, excluderea din sfera contactelor sexuale a minorilor, interzicerea relațiilor sexuale dintre părinți și copii [6, p. 128].

În literatura de specialitate se menționează, pe bună dreptate, că sub aspect conceptual nu este oferită o noțiune juridico-penală clară a exploatării sexuale [7, p. 4]. Din aceste considerente, în studiul realizat la acest capitol este important constatarea faptului că lipsește nu doar conceptul juridico-penal al exploatării sexuale, ci și cel de natură criminologică susceptibil să cuprindă întregul volum al caracteristicilor sale cheie.

Prin urmare, vom începe analiza categoriei „exploatare sexuală” pentru a clarifica termenii inițiali și esența entităților care derivă din aceștia. În sensul semantic, vorbind despre termenul „sex” care rezultă din sintagma „exploatare sexuală”, acesta este interpretat în limba română ca o totalitate a caracteristicilor morfologice și fiziologice care deosebesc ființele și plantele în două categorii distincte: masculi și femele, bărbați sau femei [8, p. 980]. În ceea ce privește termenul „sexual”, acesta este definit ca raport dintre sexe care se referă la viața sexuală [8, p. 980].

Referitor la semnificația termenului „exploatare”, dicționarul explicativ al limbii române îl interpretează ca „...profit, tragere de folos în mod abuziv...” [8, p. 359]. Tot în acest context, exploatarea mai este interpretată ca „...obținere (în mod abuziv) a unui profit

de la o persoană sau dintr-o anumită situație, împrejurare etc. (prin mijloace lipsite de scrupule)...” [9], „...însușire a rezultatelor muncii altora” [10, p. 895].

Sensul implicit al aceleiași formule ne permite să vorbim despre exploatare ca atribuire ilegală a rezultatelor muncii altora. Exploatarea, în acest ultim sens, va constitui „obiect generic” al respectivului studiu. Evident că în cazul nostru exploatarea sexuală va deveni „obiect nemijlocit” de cercetare. Prin urmare, rezultatele muncii altora ar trebui să fie considerate în acest sens ca venituri obținute de către infractori (subiecți ai exploatării), prin însușirea fondurilor primite ca plată pentru servicii sexuale pe care le oferă femeile și copiii ce depind de ei (victime exploatare).

În contextul celor consemnate, regretatul profesor Alexandru Borodac confirmă cele relatate mai sus în manualul său de „Drept penal: partea specială”, explicând că scopul exploatării sexuale comerciale sau necomerciale presupune profitarea de relațiile sexuale, contrar voinței victimei, în interes material sau alte interese personale [11, p. 102].

Tot în acest sens, autorii S. Brânză și V. Stati, în manualul de „Drept penal: partea specială”, constată că exploatarea sexuală, în sensul infracțiunii de trafic de ființe umane, presupune aservirea victimei prin a o obliga să presteze în acord cu voința făptuitorului unele servicii cu caracter sexual. Referindu-se la exploatarea sexuală comercială, aceștia atribuie la ea folosirea victimei în prostituție, în industria pornografică, pentru masajul erotic, în reprezentări striptease, în reprezentări erotice de alt gen implicând profitarea de sexualitatea victimei [12, p. 348]. Aceiași autori, în „Tratat de drept penal: partea specială”, constată că prin „exploatare sexuală necomercială” se înțelege activitatea care nu are nici un impact direct asupra mărimii patrimoniului, exprimându-se în căsătorie (inclusiv poligamică), concubinaj sau alte asemenea forme de coabitare, realizate pentru propria consumație a făptuitorului. Prin „exploatare sexuală

comercială” se înțelege activitatea aducătoare de profituri, care are drept urmare majorarea activului patrimonial al făptuitorului, exprimându-se în folosirea victimei, prin constrângere, în prostituție, în pornografie sau în alte activități sexuale [13, p. 482-483].

Exploatarea sexuală, ca formă a traficului de ființe umane, în special a femeilor și copiilor, în opinia unor autori, include: organizarea prostituției, practicarea prostituției în unitățile militare sau în locurile de dislocare a forțelor armate, turismul sexual, servicii pornografice (în special, folosirea copiilor de ambele sexe în acest scop) [14, p. 14].

Aceași opinie, dezvăluită prin prisma aspectelor criminologice, o au autorii O. Bejan și Gh. Butnaru, care susțin că în cazul exploatării sexuale victimele sunt folosite în special pentru prostituție, pornografie (filme, fotografii, imagini cu relații sexuale transmise în direct pe Internet etc.) sau sex-show-uri (striptease, diverse dansuri erotice etc.) [15, p. 26].

Și în literatura de specialitate rusă exploatarea sexuală este concepută ca implicarea persoanelor în prostituție, pornografie etc. [16, p. 282].

În contextul relatat, este important de menționat și faptul că legislația internațională nu conține o definiție complexă a acestui fenomen. Totuși în prevederile Protocolului de la Palermo se constată că „...exploatarea include, cel puțin, exploatarea prin prostituarea unei alte persoane sau alte forme de exploatare sexuală...” [17]; „...toate cazurile de recrutare, transportare, transfer, adăpostire sau primire a unui copil în scopul exploatării sunt considerate trafic de persoane...” [17]. Evident că acest text nu reprezintă o definiție propriuzisă în sensul direct al cuvântului.

Legislația națională, de asemenea, abordează exploatarea sexuală în cadrul conceptului mai larg de „exploatare a persoanei”, reproducând, în esență, această formulă, cu anumite concretizări. Astfel, Codul penal al Republicii Moldova definește exploatarea ființei umane ca „recrutarea, transportarea, transferul, adă-

postirea sau primirea unei persoane, cu sau fără consimțământul acesteia, în scop de exploatare sexuală, comercială sau necomercială, prin muncă sau servicii forțate, pentru cerșetorie, în sclavie sau condiții similare sclaviei, de folosire în conflicte armate sau în activități criminale, de prelevare a organelor, țesuturilor și/sau celulelor, precum și de folosire a femeii în calitate de mamă-surogat...” (alin. (1), art. 165 CP). Totodată, Codul penal autohton incriminează separat infracțiunea de trafic de copii, agravând răspunderea penală în comparație cu acțiunile similare comise în privința unei persoane mature. În acest context, conform prevederilor alin. (1) al art. 206 CP, traficul de copii presupune „recrutarea, transportarea, transferul, adăpostirea sau primirea unui copil, precum și darea sau primirea unor plăți ori beneficii pentru obținerea consimțământului unei persoane care deține controlul asupra copilului, în scopul: a) exploatării sexuale, comerciale sau necomerciale, în prostituție sau industrie pornografică; b) exploatării prin muncă sau servicii forțate; b¹) practicării cerșetoriei sau altor scopuri josnice; c) exploatării în sclavie sau în condiții similare sclaviei, inclusiv în cazul adopției ilegale; d) folosirii în conflicte armate; e) folosirii în activitate criminală; f) prelevării organelor, țesuturilor și/sau celulelor umane; h) vânzării sau cumpărării...”. Alin. (2), lit. b) al aceluiași articol prevede o circumstanță agravantă a traficului de copii legată de exploatarea sexuală a acestora, fiind vorba despre acțiunile vizate la alin. (1), însoțite de abuz și/sau violență sexuală.

Prin urmare, reieșind din prevederile legislației penale naționale, constatăm că exploatarea sexuală, comercială sau necomercială, prostituția și industria pornografică constituie principalele forme de exploatare atât în privința femeilor, cât și a copiilor.

Totuși nu ar fi corect să afirmăm că exploatarea sexuală se reduce doar la prostituție și industria pornografică. Astfel, analiza actelor normative internaționale, naționale și străine, inclusiv a practicii judiciare, permite de a referi la alte forme de exploatare sexuală

următoarele fapte: hărțuirea sexuală a minorilor, abuzul și violența sexuală în privința unui minor, căsătoria forțată, turismul sexual (inclusiv cel cu copii), „cyber-sex” virtual cu un minor pentru a stabili o relație de încredere cu el în scopul exploatării sexuale („grooming”).

Finalizând analiza succintă a aspectelor care vizează latura juridică a exploatării sexuale, în continuare este necesar de a face anumite incursiuni cu referire la problemele pe le care le evocă acest fenomen prin prisma abordărilor existente în literatura de specialitate, inclusiv cea criminologică.

În contextul general de abordare a esenței exploatării sexuale, experții în domeniu au viziuni diferite referitoare la unele aspecte specifice ale acestei probleme. De menționat că majoritatea din ei sunt de acord cu faptul că respectivul fenomen cuprinde o totalitate diversă de fapte infracționale. Cu toate acestea, constatăm că nu este percepută uniform lista faptelor penale care formează acest complex infracțional. Însăși sintagma „exploatare sexuală” nu poate fi considerată unica utilizată în descrierea fenomenului vizat. Uneori, diferiți autori îl înlocuiesc cu alți termeni – „exploatare sexuală comercială” [18, p. 5], „sex comercial ilegal” [19, p. 17] etc. Fără îndoială, o poziție solidară este deținută de experți și oameni de știință atunci când vine vorba despre traficul de ființe umane și de exploatarea sexuală ca obiectiv principal și interes dominant. Aici este necesar de adăugat că tipul respectiv de proximitate presupune, în esență, principii stabile de încadrare juridică și condiții unice de tragere la răspundere pentru aceste fapte infracționale cu caracter interdependent.

Totuși există mai multe discuții cu privire la încadrarea juridică a cazurilor de exploatare sexuală în care o persoană este de acord să se implice în mod voluntar în astfel de activități sau când vine cu o inițiativă în acest sens. Cel mai probabil, motiv pentru astfel de dispute este soluționarea neuniformă a acestei probleme la nivelul reglementărilor internaționale.

Revenind la conținutul Protocolului

de la Palermo, constatăm că: „a) traficul de persoane presupune recrutarea, transportul, transferul, adăpostirea sau primirea de persoane, prin amenințare de recurgere sau prin recurgere la forță ori la alte forme de constrângere, prin răpire, fraudă, înșelăciune, abuz de autoritate sau de o situație de vulnerabilitate ori prin oferta sau acceptarea de plăți ori avantaje pentru a obține consimțământul unei persoane având autoritate asupra alteia în scopul exploatării. Exploatarea conține, cel puțin, exploatarea prin prostituarea unei alte persoane sau alte forme de exploatare sexuală, munca sau serviciile forțate, sclavia sau practicile analoage sclaviei, folosirea sau prelevarea de organe; b) consimțământul unei victime a traficului de persoane pentru exploatarea amintită, astfel cum este enunțată la lit. a) din prezentul articol, este indiferent atunci când unul din oricare dintre mijloacele enunțate la lit. a) a fost folosit; c) recrutarea, transportarea, transferul, adăpostirea sau primirea unui copil în scopul exploatării este considerată trafic de persoane, chiar dacă aceștia nu fac apel la nici unul dintre mijloacele menționate la lit. a) din prezentul articol; d) termenul copil indică orice persoană cu vârsta mai mică de 18 ani” [20].

Prin urmare, în textul acestui act normativ este identificată o poziție clară a legiuitorului legată de exploatarea sexuală (inclusiv în cadrul traficului de ființe umane), recunoscută ca atare numai în cazul în care victima este implicată în acest proces împotriva voinței sale, în mod forțat. Luând în considerare excepția formulată la lit. c) din art. 3 al Protocolului menționat ce se referă doar la copii, concluzia nu poate fi decât una singură: consimțământul unui adult elimină problema exploatării. Cu alte cuvinte, acordul persoanei mature va exclude semnele exploatării sexuale.

Diametral opus este soluționată această problemă în Convenția ONU pentru suprimarea traficului de persoane și a exploatării prostituării semenilor din 1949, care prevede în art. 1 următoarele: „Părțile la prezenta

Convenție decid pedepsirea oricărei persoane care, pentru a satisface pasiunile altuia: 1) ademenește, atrage sau îndeamnă, în vederea prostituării, o altă persoană, chiar și cu consimțământul acesteia; 2) exploatează prostituția unei alte persoane, chiar cu consimțământul acesteia” [21].

În contextul celor menționate, precizăm că nu ne-am pus ca scop revizuirea aspectelor legate de teoria dreptului internațional care vizează problema forței juridice comparative expusă în două documente contradictorii. Totuși este important de subliniat faptul că o astfel de disonanță juridică influențează semnificativ pozițiile oamenilor de știință atunci când este vorba despre evaluările acțiunilor legate de exploatarea sexuală în funcție de voința victimei.

Concluzii. Toate argumentele de mai sus cu privire la natura juridică a fenomenului abordat ne permit să oferim o formulă care reflectă noțiunea, esența și principalele caracteristici ale „exploatării sexuale” a femeilor și copiilor. Astfel, este vorba despre *folosirea, de regulă sistematică și în scop de profit, a femeilor și copiilor în prostituție, în industria pornografică sau în alte activități cu caracter sexual, prin aplicarea diferitor metode de constrângere sau prin profitarea de anumite condiții în care victima nu are libertatea sau capacitatea de a lua decizii în acest sens.*

De menționat că majoritatea autorilor care au studiat această problemă ajung la concluzia privind necesitatea introducerii în legislația penală a normelor speciale ce stabilesc răspundere pentru exploatarea sexuală.

O altă problemă esențială este necesitatea distingerii conceptelor ce vizează exploatarea sexuală și exploatarea sexuală comercială.

Așadar, în opinia noastră, exploatarea sexuală comercială are ca scop final obținerea beneficiului material (patrimonial, financiar) în urma exploatării, victimele acesteia fiind atât adulții, cât și copiii. Abordând în mod special problema exploatării sexuale a copiilor, experții străini subliniază adesea caracterul comercial al acestui fenomen.

Așa cum menționa M. Hecht în cadrul celui de al Treilea Congres Mondial împotriva exploatării sexuale a copiilor și adolescenților, care a avut loc la 25-28 noiembrie 2008 la Rio de Janeiro (Brazilia), exploatarea sexuală comercială constituie o încălcare gravă a drepturilor copiilor. Aceasta include hărțuirea sexuală din partea adulților și remunerarea bănească sau sub o altă formă a copilului sau a persoanei terțe (ori a grupului de indivizi). Copilul este tratat ca un obiect sexual și comercial. Exploatarea sexuală comercială a copiilor este o modalitate de constrângere și violență împotriva lor, fiind considerată ca muncă forțată și o formă contemporană de sclavie [18, p. 6].

În sensul celor menționate mai sus, constatăm că exploatarea sexuală comercială diferă semnificativ de formele de exploatare cu caracter sexual în care autorul infracțiunii nu urmărește obținerea obligatorie a unui beneficiu material.

În cazul exploatării sexuale a copilului de către adult „beneficiile” pot avea un caracter nepartimoniai, însă exploatarea minorului oricum are loc, întrucât folosirea copilului, pe de o parte, satisface nevoile unui anumit grup de adulți, iar pe de altă parte, această implicare cauzează prejudicii fizice sau morale grave, de multe ori ireversibile, personalității minorului.

Pentru a nu ne repeta în privința unor aspecte evidente, și anume absența componente materiale, considerăm util de a specifica faptul că opțiunile de exploatare „fără interes material”, în comparație cu cel comercial, este mult mai restrâns.

Totodată, constatăm că, potrivit normelor de drept internațional, obținerea veniturilor din prostituție se consideră infracțiune. De menționat că și legislația națională prevede răspundere penală pentru comiterea unor astfel de fapte (art. 220 CP). În acest sens, existența unor norme care reflectă o asemenea atitudine față de persoanele care obțin venituri din prostituție pare a fi justificată, fiindcă aceasta corespunde realităților cotidiene și tendințelor nega-

tive de consolidare a criminalității în domeniul exploatării sexuale.

Și în literatura de specialitate rusă, experții în domeniu au subliniat de mai multe ori necesitatea incriminării faptelor legate de obținerea unor venituri din prostituție de către persoanele terțe [22, p. 41].

Printre altele, ni se pare ambiguă abordarea problemei ce vizează delimitarea traficului de ființe umane în scop de prostituție și exploatarea prostituției. Astfel, I. Izmailova, în lucrarea sa dedicată acestei probleme se concentrează asupra faptului că în Convenția din 1949 nu sunt bine concepute o serie de probleme, cum ar fi, de exemplu, faptul că termenul „prostituție” este utilizat alături de „trafic de persoane”, ca fenomene omogene, similare [23, p. 16].

Cu toate acestea, mai târziu, același autor subliniază că atunci când raportăm prostituția la domeniul traficului de ființe umane este necesar să se indice că nu este vorba doar despre prostituție, ci despre prostituție forțată... [23, p. 16].

În opinia noastră, acest punct de vedere este discutabil. Documentele juridice internaționale interpretează prostituția și traficul de ființe umane ca fenomene distincte, însă corelația strânsă a lor este argumentată prin faptul că prostituția și exploatarea prostituției constituie unul din principalele scopuri ale traficului de ființe umane. Totodată, dacă un astfel de scop nu ar exista, traficul de persoane nu ar avea asemenea dimensiune agresivă și arie de extindere.

Referințe bibliografice:

1. Case of Rantsev vs Cipru and Russia [citat 12.05.2019]. Disponibil: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/rantsev_vs_russia_cyprus_en_4.pdf
2. Dolea I., Zaharia V. Jurisprudența CtEDO și interesele copilului. Chișinău: Cartea Juridică, 2012. 182 p. – ISBN 978-9975-80-619-0.
3. Громов С.В. Уголовно-правовая характеристика торговли людьми и использования рабского труда. Дисс. ... канд. юрид. наук. Москва, 2006. 155 с.
4. Клименко А.В. Уголовно-правовая характеристика похищения человека: Дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2004. 195 с.
5. Марахтапова К.А. Преступления против свободы личности: вопросы законодательной регламентации и квалификации: Дис. ... канд. юрид. наук. Самара, 2006.
6. Коваленко В.И. Теоретические и прикладные проблемы противодействия криминальной эксплуатации человека (криминологическое исследование): Дис. ... доктора юрид. наук. Москва, 2017. 515 с.
7. Смирнов Ю.П. Уголовная ответственность за сексуальную эксплуатацию других лиц в форме занятия ими проституцией: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2010. 25 с.
8. Coteanu Ion, Seche Luiza, Seche Mircea et al. Dicționarul explicativ al limbii române. Ediția a II-a. București: Ed. UNIVERS ENCICLOPEDIC, 1998. 1192 p.
9. Dicționarul explicativ al limbii române [citat 23.04.2018]. Disponibil: <https://dexonline.ro/definitie/exploatare%20>
10. Лопатин В.В., Лопатина Л.Е. Толковый словарь современного русского языка. Москва: Эксмо, 2011. 928 с.
11. Borodac Alexandru. Manual de drept penal: partea specială. Chișinău: Tipogr. Centrală, 2004. 622 p.
12. Brânză S., Stati V. Drept penal: Partea specială. Vol. I. Chișinău: Tipogr. Centrală, 2011. 1062 p.
13. Brânză S., Stati V. Tratat de drept penal. Partea specială. Vol. 1. Chișinău: Tipogr. Centrală, 2015. 1328 p.
14. Vidaicu M., Dolea I. Combaterea traficului de ființe umane (drept material și drept procesual). Chișinău: „Nova Imprim” SRL, 2009. 188 p.
15. Bejan O., Butnaru Gh. Traficul de ființe

- umane. Chișinău: Pontos, 2002. 76 p.
16. Коряковцев В.В., Питулько К.В. Комментарий к Уголовному Кодексу Российской Федерации. 2-е издание. Санкт-Петербург: Питер, 2006. 848 с.
 17. Railean Daniela. Prevenirea victimologică a infracțiunilor contra inviolabilității sexuale a minorilor săvârșite prin violență. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2012. 242 p.
 18. Hecht M.E. Private Sector Accountability in Combating the Commercial Sexual Exploitation of Children. ECPAT International Report for the Third World Congress against Sexual Exploitation of Children and Adolescents. Rio de Janeiro, Brazil, 25-28 November 2008. 127 p. [citată 12.06.2017]. Disponibil: https://www.ecpat.org/wp-content/uploads/2016/04/Thematic_Paper_CSR_ENG.pdf
 19. Левин М.И., Покатович Е.В. Экономика нелегального коммерческого секса: красный свет на синем фоне. Научное издание. Москва: Труды Фонда ИНДЕМ, 2006. 48 с.
 20. Protocolul privind prevenirea, reprimarea și pedepsirea traficului de persoane, în special al femeilor și copiilor, adițional la Convenția Națiunilor Unite împotriva criminalității transnaționale organizate, din 15.11.2000. Ratificată de Republica Moldova prin Legea nr. 17-XV din 17.02.2005. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 36-38/126 din 04.03.2005.
 21. Convenția pentru suprimarea traficului de persoane și a exploatării prostituării semenilor, aprobată de Adunarea Generală a Națiunilor Unite prin Rezoluția 317 (IV) din 2 decembrie 1949, intrată în vigoare la 25 iulie 1951 [citată 27.02.2017]. Disponibil: http://www.undp.md/publications/hr/DO_in_Activitatea_Politeiei_PNUD.pdf
 22. Корунова М.О. Международные стандарты в области противодействия торговле людьми – перспективы имплементации в Российской Федерации. В: Взаимодействие правоохранительных органов и неправительственных организаций – эффективная стратегия противодействия торговле людьми: Сборник материалов международного круглого стола. 23 января 2004. Москва: Изд-во «Экслист», 2005. С. 44-46.
 23. Измайлова И.Д. Уголовная ответственность за торговлю людьми: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2007. 33 с.

Despre autori
Iurie LARII,
doctor în drept, conferențiar universitar,
prorector pentru știință, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al R. Moldova
e-mail: iulari72@gmail.com
tel.: 079402873

Oleg POHILĂ,
doctorand,
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI
e-mail: oleg.pohila@gmail.com
tel: 069105952